

Jakub Miracki

Szkoła Doktorska Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach
jakub.miracki@edu.uekat.pl, <https://orcid.org/0000-0001-8330-1922>

Aktywność organizacji pozarządowych w procedurach partycypacyjnych w rewitalizacji wybranych miast Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii

Zarys treści: Artykuł w warstwie celów traktuje o wpływie działalności organizacji pozarządowych (ang. NGO – *non-government organization*) na procesy rewitalizacji ośrodków miejskich, w szczególności na terenie wybranych miast Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii (GZM). Organizacje pozarządowe, w kontekście procedur partycypacyjnych w rewitalizacji, analizowane są z punktu widzenia konsultanta, wykonawcy, beneficjenta, a także grupy wpływu na kształt przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Artykuł charakteryzuje kategorie odnoszące się do rewitalizacji, określa znaczenie organizacji pozarządowych we współczesnych rozstrzygnięciach polityk i programów definiujących rozwój (w tym w ujęciu terytorialnym), zawiera również wstępne badanie empiryczne, służące rozpoznaniu rzeczywistej roli, jaką wybrane miasta GZM powierzają organizacjom pozarządowym w procesach rewitalizacji. Metodycznie artykuł oparto na narzędziach analizy danych wtórnych (*desk research*), analizie statystycznej oraz metodzie kwestionariuszowej prowadzonej techniką indywidualnego wywiadu bezpośredniego (IDI).

Słowa kluczowe: organizacja pozarządowa, NGO, rewitalizacja, nowe zarządzanie publiczne, obywatele

Wprowadzenie

Zmiany ustrojowe w 1989 r. stworzyły nowe możliwości i płaszczyzny działań obywateli. Oprócz nowych, indywidualnych swobód i praw obywatelskich polskie ustawodawstwo po latach zdefiniowało na nowo ramy praw kolektywnych. Transformacja ustrojowa wpłynęła na pojawienie się możliwości podjęcia rozmaitych działań obywatelskich poprzez prawo zrzeszania się w organizacjach (Konstytucja RP, art. 58). Należy tu wymienić m.in. organizacje zawodowe, samorządowe czy pozarządowe (ang. NGO – *non-government organization*). Podwaliny pod działalność organizacji pozarządowych stworzyła wspomniana już konstytucja, a uregulowała i doprecyzowała ustawa o działalności pożytku publicznego

i wolontariacie (Ustawa 2003). Definiuje ona, że organizacjami pozarządowymi są takie organizacje, które nie są jednostkami sektora finansów publicznych oraz które nie działają w celu osiągnięcia zysków – na przykład fundacje i stowarzyszenia (Ustawa 2003, art. 3, ust. 2).

W ostatnich latach NGO przenikają do przestrzeni medialnej, a szczególnie do mediów społecznych (ang. *social media*). Powoduje to, że coraz częściej daje się zauważyć rozmaitość ich działalności. Można odnieść wrażenie, że organizacje te poprzez swój społeczny substrat zajmują się szeroko rozumianą problematyką dotyczącą spraw ważnych dla ich członków. Zwłaszcza w województwie śląskim tematyka ich działań skupiona jest wokół pomocy społecznej i humanitarnej, ekologii czy walki z niskim poziomem aktywizacji kapitału ludzkiego.

Wymienione wyżej obszary aktywności NGO są istotne dla procesów rewitalizacji miast, szczególnie w jej prospołecznym ujęciu. Rewitalizacja (łac. *re + vita* – przywrócenie do życia) to szereg działań składających się na proces, mający na celu wyprowadzenie obszaru wyodrębnionego ze względu na czynniki ekonomiczne, społeczne, architektoniczne i krajobrazowe ze stanu kryzysu i przywrócenie walorów jego pełnej i maksymalnej przydatności (Turner 2005, s. 386).

Analizując dorobek naukowy traktujący o organizacjach pozarządowych w kontekście rewitalizacji, trzeba odnotować, że liczba takich publikacji jest niewielka. Ograniczają się one najczęściej do stwierdzenia faktu, że rewitalizacja stanowi problem, a organizacje pozarządowe istnieją – czasami w tych procesach uczestnicząc – jednakże rola, jaką powinny w nich pełnić, pozostaje nieodkryta i niezbadana (Jadach-Sepioło 2010, s. 17). Dla przykładu istnieją też stanowiska, które poprzestają na ogólnym stwierdzeniu, że rewitalizację należałoby powiązać ze społecznością danego obszaru, wymieniając organizacje obywatelskie (Kłosowski, s. 3). W publikacjach podkreśla się również, że o ile w krajach zachodnich realne mechanizmy partycypacyjne funkcjonują od lat, o tyle w Polsce utrudniają to procedury prawne (Milczyńska-Hajda i in. 2018, s. 3).

Biorąc pod uwagę swoistą lukę badawczą, przejawiającą się we wspomnianej małej liczbie publikacji na temat powiązania aktywności organizacji pozarządowych w kontekście rewitalizacji, postanowiono zbadać wspomniane powiązanie. W oparciu o powyższe problem badawczy artykułu został sformułowany następująco: w jaki sposób i w jakim stopniu organizacje pozarządowe uczestniczą w wybranych miastach GZM w procedurach partycypacyjnych przy rewitalizacji tychże miast? Aktywność tę można rozpatrywać przecież nie tylko z punktu NGO jako (I) konsultanta, ale przede wszystkim (II) wykonawcy, (III) katalizatora zmian, a także (IV) grupy lobbującej na rzecz określonych zmian i piętnującej opieszałość procesu przemian rewitalizacyjnych. Eksplorując problem badawczy, zwrócono też uwagę na współpracę NGO z samorządem terytorialnym – co zostało w sferze koncepcyjnej odniesione do tzw. nowego zarządzania publicznego (ang. *New Public Management* – NPM) (Hausner 2008, s. 39) oraz teorii kapitału społecznego (Działek 2011, s. 101–103). Ilustracją empiryczną wspomnianego problemu badawczego jest wstępna analiza wpływu NGO na rewitalizację w wybranych miastach GZM.

Artykuł składa się z czterech części. Pierwsza traktuje o rewitalizacji i jej rodzajach. Druga dotyczy organizacji pozarządowych, a zwłaszcza stojących przed nimi aktualnych wyzwań oraz szans – przede wszystkim w sferze koncepcji nowego zarządzania publicznego. Kolejna część odnosi się do umiejscowienia NGO w obecnych realiach norm prawnych i regulacji. Ostatnia – empiryczna – przedstawia sytuację organizacji pozarządowych w miastach Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii (GZM) z uwzględnieniem wspomnianych wcześniej ról, jakie organizacje te odgrywają w kontekście rewitalizacji. Do realizacji celu artykułu wykorzystano studia literaturowe i analizę danych wtórnych (*desk research*), analizę statystyczną oraz metodę kwestionariuszową, wykorzystującą narzędzie indywidualnego wywiadu bezpośredniego (IDI – *individual direct interview*) przeprowadzonego z wybranymi przedstawicielami organizacji pozarządowych w miastach GZM.

Rewitalizacja oraz partycypacja społeczna

Wśród wielu zadań stojących przed państwami, których połowa minionego stulecia upłynęła pod znakiem gospodarki centralnie planowanej, wciąż po trzydziestu latach można zidentyfikować problem, polegający na tym, jak dostosować organizację życia publicznego do nowego systemu gospodarczego. O ile w pewnej części rozwiązano go w trakcie kilku lat transformacji ustrojowej, zmiany te były na tyle gwałtowne, że niektóre prężnie działające niegdyś przedsiębiorstwa, dzielnice miast, miasta, a nawet całe regiony utraciły dotychczasowe ścieżki rozwoju. W efekcie wspomnianych przemian pracę w przemyśle straciło co najmniej 2 mln osób, a jedna trzecia zakładów została zlikwidowana (www 1). Jednym z regionów, na którym dotkliwość tych procesów odcisnęła szczególne piętno, jest województwo śląskie. Jest to zarazem – aż do teraz – jeden z najbardziej uprzemysłowionych regionów Europy (Bukowski i in. 2018, s. 6–7). Nie dziwi więc fakt, że prawie dwustuletnia, niekontrolowana eksploatacja zapewniła regionowi miejsce w pierwszej piątce najbardziej zanieczyszczonych (www 2). Nie ulega również wątpliwości, że zastany stan rzeczy należy zmienić. Wynika to m.in. ze zobowiązań wobec Unii Europejskiej (Traktat 1993, art. 3). Najważniejszym zadaniem jest kwestia zagospodarowania zamkniętych zakładów pracy, obniżenie poziomu ubóstwa, zmniejszenie ilości terenów zdegradowanych, pilna potrzeba renowacji osiedli mieszkaniowych, kamienic, parków oraz nieużytków i przystosowanie regionu do pełnienia nowej roli – w zgodzie z wyzwaniami i trendami XXI w. Wymienione zadania mające na celu przywrócenie do życia, a raczej tchnięcie nowego życia w województwo śląskie, określają złożony kontekst jego rewitalizacji.

O ile pojęcie rewitalizacji jest w miarę precyzyjnie zdefiniowane, o tyle co do zakresu działań, które można nazwać rewitalizacją, istnieją pewne wątpliwości. Według pierwszej z definicji pojęcie to obejmuje oprócz odnowy budynków i ochrony dóbr kultury także restrukturyzację przedsiębiorstw (Domański 2000, s. 3). Kolejna autorka (Godlewska-Majkowska 2008, s. 146) zawęża rewitalizację sensu stricto do przebudowy architektonicznej. Jedną z szerszych definicji przedstawia Boryczka (2016, s. 168), która w poczet rewitalizacji zalicza m.in.

remonty, restauracje, modernizacje oraz rehabilitacje. Jeszcze inny zakres działań zawiera wspomniana już we wprowadzeniu definicja ustawowa, która stanowi, że są to „kompleksowe działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki” (Ustawa 2015, art. 2).

Przechodząc do źródeł prawa traktujących o rewitalizacji, można podzielić je na poziomie ponadpaństwowym przede wszystkim na regulacje międzynarodowe przyjmowane jako efekt szczytów i forów dyskusyjnych ONZ (zwłaszcza w kontekście zbliżającego się *Światowego Forum Miejskiego* – www 3 – i celu 11 „Agendy na rzecz Zrównoważonego Rozwoju – Zrównoważone Miasta i Społeczności” – www 4) oraz regulacje europejskie przyjęte m.in. w traktatach, wtórnych do nich – rezolucjach, zaleceniach oraz paktach. Wymienić należy tu chociażby Pakt Amsterdamski określający priorytetowe kierunki rozwoju europejskiej polityki miejskiej (*Urban Agenda...*, s. 4–8) czy odnoszący się do polityki społecznej i spójności gospodarczej Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Traktat 2009, art. 4). Jako członka Unii Europejskiej Polskę obowiązuje przede wszystkim deklaracja z Toledo, w której ministrowie podkreślili, że wprowadzenie na poziomie krajowym strategii rozwoju miejskiego będzie priorytetem (*Toledo Informal...*, s. 3). Kolejnym ważnym dokumentem jest „Karta Lipska” (*New Leipzig...*), która stanowi ramy realizacyjne dla rozwiązań krajowych. W karcie tej wspomina się o rewitalizacji w celu zachowania dziedzictwa kulturalnego (*New Leipzig...*, s. 6). Jeśli chodzi o przepisy krajowe, na pierwszym miejscu wymienić należy ustawę o rewitalizacji regulującą ramy dla przepisów lokalnych (Ustawa 2015). Określono w niej m.in. procedury ustanawiania przez rady gmin obszarów rewitalizacji, obszarów zdegradowanych i specjalnych stref rewitalizacji oraz tworzenia programów rewitalizacyjnych (Ustawa 2015, art. 8–16). Następnym ważnym aktem krajowym jest „Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju” (Uchwała 2017). Jest to bardziej akt polityczny niż prawny, niemniej stanowi pewien zarys planowanego rozwoju kraju wraz z wyrażeniem woli podjęcia szczegółowych działań (także prawnych). Wymienia on m.in. zdegradowany obszar województwa śląskiego jako regionu, który zmagają się z trudnościami restrukturyzacji oraz aktywizacji i który wymaga „szczególnej polityki i działań” (Uchwała 2017, s. 48–53). Wyszczególnić należy także „Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030” (Uchwała 2019a). Strategia ta określa kierunki dla rozwiązań legislacyjnych mających urzeczywistnić jej cel. Sama rewitalizacja w województwie śląskim wspomniana jest w dokumencie kilkadziesiąt razy, szczególnie w kontekście aktywizacji zawodowej, Zielonego Ładu, modernizacji architektury i wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw. Przyjęta w 2015 r. Krajowa Polityka Miejska (Uchwała 2015a) to dokument bardziej planistyczny niż tworzący realne rozwiązania prawne. Poziom jego szczegółowości jest jeszcze większy niż poprzednich dokumentów, a o rewitalizacji obszarów miejskich traktuje on kilkaset razy – na przykład przy wymienianiu możliwych pól współpracy między rządem a jednostkami samorządu terytorialnego.

Z aktów tych wynikają dwie zasadnicze kwestie. Po pierwsze, jest to obecny nie tylko w nich, ale również w literaturze podział rewitalizacji na określone rodzaje. Po drugie, w większości z nich zasadniczą uwagę poświęca się temu, że

rewitalizacja powinna być przeprowadzana w zgodzie i z udziałem mieszkańców. Literatura i akty prawne niemal zgodnie podkreślają rolę czynnika społecznego szczególnie, że partycypacja społeczna wymieniona jest w ustawie o rewitalizacji już na samym początku (Ustawa 2015, art. 5). W publikacjach natomiast podkreśla się, że udział czynnika społecznego jest niezbędny, ponieważ pozwala zachować tożsamość regionu (Warczevska 2012, s. 64). Kolejni autorzy (Banaszak, Bernaczyk 2012, s. 19) wskazują, że proces decyzyjny, poprzedzony konsultacjami, pozwala budować zaufanie obywateli do władz oraz w ten sposób władze biorą na siebie odpowiedzialność za efekt. Inni (Rącka, Wenerska 2018, s. 40) zaznaczają, że obecność obywateli w procesie inwestycyjnym wpływa na to, że obywatele czują się „zauważeni”. Dodatkowo podkreśla się, że udział mieszkańców w procedurze rewitalizacji może być nie tylko środkiem do osiągnięcia celu, ale także celem samym w sobie (Lorens 2015, s. 9).

Wracając do opracowań programowych i aktów legislacyjnych, nie sposób nie zauważyć ich mnogości. Jak już wskazano (Milczyńska-Hajda i in. 2018, s. 3), dorobek ten jest złożony, kompleksowy i często oddalony od realiów społecznych. Zasadne byłoby więc pomyśleć o decentralizacji, wszak decydowanie o rewitalizacji już na szczeblu centralnym kłóci się z jej celami, polegającymi na dopasowaniu procesów do specyfiki i warunków lokalnych.

Współzarządzanie przy udziale organizacji pozarządowych. Refleksje koncepcyjne

Obywatele w społeczeństwie demokratycznym oczekują wzrostu jakości życia, a oparcie jego mechanizmów na podmiotowości społeczeństwa wpisuje się w koncepcję dobrego rządzenia (ang. *good governance*) (Kalisiak-Mędelska 2011, s. 262–263). Jeszcze dekadę temu aktywizm mieszkańców gmin w Polsce był na początkowym etapie rozwoju (Kalisiak-Mędelska 2011, s. 263–264). Dosyć stwierdzić, że przyczyną takiego stanu rzeczy jest to, iż regulacje niektórych krajów byłego bloku wschodniego aż do niedawna wykluczały udział obywateli w podejmowaniu kluczowych spraw finansowych (Rytel-Warzocho 2010, s. 93). Ustawa o samorządzie gminnym nakazuje obligatoryjne konsultacje z mieszkańcami w enumeratywnie wyliczonych przypadkach. Są to zmiany nazw gminy, zmiany siedziby władz miejskich, połączenia i podziały gminy, przygotowanie strategii rozwoju lokalnego oraz tworzenie jednostek pomocniczych (Ustawa 1990, art. 4–5). Jednocześnie ustawa przewiduje, że gminy mogą konsultować się z mieszkańcami w innych ważnych sprawach (Ustawa 1990, art. 5a). Specyficzną formą takiej konsultacji jest wymieniony w ustawie budżet obywatelski (Ustawa 1990, art. 5a, ust. 3). Dodatkowo akt ten obligatoryjnie zobowiązuje gminę do wspierania idei samorządności (Ustawa 1990, art. 5b–5c). Zauważalne „otwarcie się” dotychczas zamkniętych, hierarchicznych struktur administracyjnych na pierwiastek ludzki stanowi opóźnioną konsekwencję przejścia z gospodarki centralnie sterowanej do tzw. „społecznej gospodarki rynkowej”. Ten „dialog” i „współpracę

partnerów społecznych” akcentuje w kontekście gospodarki Konstytucja (1997, art. 20). Wspomniane zmiany wpisują się w koncepcje tzw. „nowego zarządzania publicznego” (ang. NPM – *new public management*) (Hausner 2008, s. 39).

NPM to pojęcie, które jak wskazuje Kowalczyk (2008, s. 8), zostało nazwane tak w latach 90. XX w. Wyrosło ono na fali tzw. „wielkich reform” sektora publicznego, realizowanych dekadę wcześniej. Jednocześnie zaczęło funkcjonować nadrzędne mu pojęcie *governance* (współzarządzanie) (Kulesza, Sześciło 2013, s. 11). Nowe zarządzanie publiczne to termin pewnego procesu, który znamionuje przejście z administrowania pośród rygorystycznych norm, czyli z tzw. „modelu biurokratycznego” do współzarządzania opartego na „ekonomicznej ocenie efektywności” (Krynicka 2006, s. 193). To współzarządzanie odbywające się na wolnym rynku tworzy zręby tzw. modelu menedżerskiego. Model ten polega na upodmiotowieniu pracowników i petentów w administracji – to jest ich przejście z formy bezosobowej (co jest symptomatyczne dla modelu biurokratycznego) do formy konkurujących lub współdziałających przedsiębiorców – menedżerów. Czyni to administrację publiczną podobną do szeroko rozumianego sektora prywatnego opartego na zysku (ang. *seek profit*), ale także do tego, który z zyskiem ma niewiele wspólnego (ang. *non-profit*) – a więc do organizacji pozarządowych (Supernat 2014). Urząd staje się przedsiębiorstwem. Trafny wydaje się więc podział NPM na zarządzanie rynkowe, zarządzanie partycypacyjne, zarządzanie zde-regulowane oraz zarządzanie elastyczne zaproponowany przez Petersa (1996, s. 4). Wszelkie wymienione formy muszą jednak istnieć jednocześnie i wzajemnie się ze sobą uzupełniać, by nowe zarządzanie publiczne, a zwłaszcza współzarządzanie, spełniało swoją rolę. Podkreśla to też Hood (1991, s. 5) i dodaje, że wdrażanie koncepcji NPM oraz korzystanie z niej powinno odbywać się z uwzględnieniem wypracowanych mierników, a wszelkie wydatkowanie pieniędzy powinno podlegać ścisłym rygorom. Gdy wymagania te są spełnione, model biurokratyczny – imperatywny ustępuje miejsca modelowi menedżerskiemu – interaktywnemu. Jego interaktywność przejawia się w tym, że dopuszcza on do głosu społeczeństwo, stawiając je na równi z władzą, która staje się uczestnikiem dyskursu i pozbawiona zostaje aparatu przymusu (Oramus 2015: 185–186). Dodatkowo wspomniane konkurowanie – znamienne dla tego modelu – powoduje tej władzy „dezagregację”, na co szczególnie wpływ mają zdaniem Supernata (2014) organizacje pozarządowe. Niewątpliwie w praktyce da się już zauważyć pewną recepcję koncepcji NPM na rzeczywistość, aczkolwiek jest ona dosyć nieśmiała.

Budowanie partnerstwa pomiędzy władzą a obywatelami przyczynia się także do budowania tzw. „trzeciego sektora”. Termin ten ma swoje źródło w tradycyjnym podziale państwa na trzy sektory: sektor publiczny, sektor prywatny nastawiony na zysk i trzeci sektor – pomiędzy dwoma poprzednimi – traktujący zysk jako element poboczny. Nadmienić jednak należy, że nie istnieją sztywne ramy rozgraniczające te sektory. O ile ten pierwszy powstał wraz z tworzącymi się elementami państwowości, drugi na gruncie zapotrzebowania na dobra i usługi, o tyle trzeci wynika z historii społecznej i wyrósł niejako ze spółdzielczości, a więc ze zorganizowanej działalności ludzkiej (Defourny, Develtere 2008, s. 15). Sektor ten stanowią przede wszystkim organizacje pozarządowe (www 5).

Miejsce NGO w politykach, strategiach sektorowych i terytorialnych w Polsce

Niezbędnym elementem w partycypacji organizacji pozarządowych jest wypracowanie solidnych mechanizmów i warunków systemowych. W skali mikro jest to wypracowanie pewnej „kultury obywatelskiej” w poszczególnych uczestnikach życia publicznego (Siciński 1996, s. 35). W skali makro jest to umiejscowienie organizacji pozarządowych pierwotnie w politykach i strategiach, a wtórnie już w ryzach sztywnych norm prawnych.

Zaczynając od poziomu międzynarodowego, zauważyć trzeba, że organizacje pozarządowe występujące na arenie międzynarodowej zyskują przydomek międzynarodowych (ang. *international*). Stąd też powszechnie stosuje się dla nich w literaturze akronim INGO (ang. *international non-government organization*) (np. Stroup, Wong 2013, s. 163). Organizacje te wyróżniają ich międzynarodowe cele (Rogaczewska 2015, s. 66). Organizacje pozarządowe w kontekście partycypacji społecznej wymienione są już w Karcie Narodów Zjednoczonych jako partner w konsultacjach Rady Gospodarczej i Społecznej (Karta ONZ, art. 71). Obecnie, co zauważa się w publikacjach, współpraca ONZ z organizacjami pozarządowymi przyjęła poziom „wcześniej niewyobrażalny” (ang. *unimaginable*) (Krut i in. 1997, s. 14). Przechodząc na grunt europejski, należy stwierdzić, że organy Unii konsultują swoje działania z Komitetem Ekonomiczno-Społecznym. Jest to unijny organ doradczy, w skład którego wchodzi m.in. organizacje pozarządowe zaproponowane przez państwa członkowskie (Traktat 2009, art. 300–301). Organy unijne są zobowiązane do konsultacji z Komitetem w takich kwestiach, jak na przykład rozwój regionalny (Opinia 2011a), rynek pracy (Opinia 2011b) czy polityka środowiskowa.

Na poziomie krajowym, w Polsce, organizacje pozarządowe pojawiają się w politykach i strategiach przede wszystkim w dwóch ujęciach. Pierwszym jest Rada Działalności Pożytku Publicznego, będąca przez kilkanaście lat organem doradczym ministra ds. zabezpieczenia społecznego (Ustawa 2003, art. 35 i nast.). Drugim jest powołany w 2017 r., nadrzędny wobec Rady, Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego (Ustawa 2017). Obydwa podmioty – najpierw Rada, a teraz Instytut – wspierają działalność organizacji pozarządowych.

Przechodząc do poziomu województwa, postanowiono skupić się tylko na polityce samorządu województwa śląskiego. Każdego roku Sejmik Województwa Śląskiego uchwała program współpracy samorządu z NGO. W 2021 r. priorytetowymi polami współpracy było dziedzictwo kulturowe, relacje społeczne, ochrona środowiska i rozwój współpracy międzypokoleniowej (www 6). Na poziomie lokalnym strategii współpracy z organizacjami pozarządowymi określone są w strategiach rozwoju gmin i powiatów. Patrząc na duże miasta województwa śląskiego, należy stwierdzić, że: w Katowicach akcentuje się „współpracę w celu przebudowy i poprawy jakości życia” (Uchwała 2015b, s. 12), w Zabrze jako pola współpracy wymienia się budżet partycypacyjny, mieszkalnictwo komunalne oraz

wydarzenia kulturalne i sportowe (Strategia rozwoju..., s. 7–8), a w Gliwicach współpraca ma polegać na współorganizowaniu imprez kulturalnych (Załącznik 2008, s. 38). Dodatkowe pole do współdziałania z NGO tworzą lokalne programy rewitalizacji lub gminne programy rewitalizacji. Powszechną praktyką jest opracowywanie ich przy udziale NGO. Dla przykładu w Bytomiu podmioty tworzące trzeci sektor były jedną z najbardziej aktywnych stron uczestniczących w wypracowywaniu konsensusu koncepcji rewitalizacji – czynnie zgłaszając uwagi i zastrzeżenia (www 7). W Rudzie Śląskiej za to brały one udział w wyznaczaniu obszarów rewitalizacji (Gminny program..., s. 46). Niektóre z gmin opracowują także wprost programy współpracy z NGO (Gminny program..., s. 57). Można więc stwierdzić, że współzarządzanie każdorazowo odbywa się z uwzględnieniem obszarów i tematów, w jakich konkretne organizacje pozarządowe działają.

Katalog rodzajowy organizacji pozarządowych jest bardzo różnorodny (Rogaczewska 2015, s. 66–67). Na potrzeby tego artykułu postanowiono jednak zająć się tylko takimi organizacjami, których przedmiotem zainteresowania pozostaje rewitalizacja. Będą to m.in. organizacje zajmujące się ekologią, kulturą, przestrzenią architektoniczną czy takie, które zwracają uwagę na problemy społeczne.

Wstępne badania nad aktywnością organizacji pozarządowych w procesie rewitalizacji wybranych miast Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii

Rewitalizacja prowadzona przez społeczeństwo albo z szerokimi konsultacjami jest przykładem partycypacji społecznej. Nie ulega wątpliwości, że takim przykładem będzie też udział NGO we wspomnianym procesie. Dla zilustrowania badań nad aktywnością organizacji pozarządowych w kontekście procedur partycypacyjnych w procesie rewitalizacji wybranych miast GZM punkt ten podzielono na cztery części. Pierwszy opisuje problem badawczy, metodykę i zadania badawcze. Punkt drugi przedstawia statystyczną analizę działalności NGO w Polsce i województwie śląskim. Kolejny punkt dotyczy organizacji pozarządowych w wybranych miastach GZM, przede wszystkim ich potencjału i form współpracy z gminami i powiatami. Punkt czwarty – ostatni – odnosi się do wyników badań kwestionariuszowych.

Metodyka badawcza

Przedmiot badań dotyczy umiejscowienia NGO w kontekście rewitalizacji wybranych miast GZM jako ośrodków miejskich o silnym przemysłowym charakterze, w których realizowane są liczne przedsięwzięcia rewitalizacyjne. Pytanie badawcze definiujące problem empiryczny artykułu wiąże się z zagadnieniem, w jaki sposób i w jakim stopniu organizacje pozarządowe uczestniczą w wybranych miastach GZM w procedurach partycypacyjnych przy rewitalizacji tychże miast. Wspomnianą aktywność i udział NGO pojmuje się w czterech ujęciach, tj.:

1. w roli podmiotu konsultującego działania rewitalizacyjne,
2. w roli wykonawcy działań związanych z rewitalizacją,
3. jako katalizator przemian rewitalizacyjnych,
4. w roli podmiotu lobbującego.

Do rozwiązania problemu empirycznego posłużono się następującymi zadaniami badawczymi:

- ogólna charakterystyka sytuacji NGO w Polsce i w województwie śląskim skoncentrowana na ilościowym rozpoznaniu skali oraz głównych dziedzin ich działalności; do realizacji zadania wykorzystano analizę statystyczną opartą na danych Banku Danych Lokalnych GUS, stosując narzędzia podstawowej statystyki opisowej;
- szczegółowa charakterystyka sytuacji NGO w wybranych, największych miastach GZM (cechujących się także dużą liczebnością NGO), której celem było wskazanie szczegółowych dziedzin, w jakie najczęściej angażują się organizacje pozarządowe, oraz wskazanie wśród tych dziedzin rangi działań związanych z rewitalizacją; analiza w tym zakresie została przeprowadzona z użyciem techniki przeglądu materiałów wtórnych (*desk research*), odnoszących się do planów współpracy gmin z NGO, sprawozdań z tej współpracy oraz lokalnych programów rewitalizacji;
- rozpoznanie wśród przedstawicieli NGO ich opinii na temat charakteru i skali współpracy wybranych miast GZM z organizacjami pozarządowymi w zakresie rewitalizacji; analiza została przeprowadzona techniką wywiadu na grupie 150 organizacji w okresie grudzień 2020–marzec 2021.

Sytuacja NGO w Polsce i w województwie śląskim

W 2019 r. na sektor NGO składały się w województwie śląskim – 2254 fundacje i 10 616 stowarzyszeń i organizacji. Na GZM przypada ich o połowę mniej – 1285 fundacji oraz 4954 stowarzyszenia i organizacje. Ciekawym wskaźnikiem, pokazującym skalę działalności NGO, są dane GUS na temat liczby członków w sektorze non profit¹ pochodzące z 2018 r. Sektor ten skupiał w Polsce 9 mln członków, z czego w województwie śląskim około 700 tys. Dane te przedstawiają także procentowy udział województwa w działających w Polsce podmiotach non profit – według głównej dziedziny ich działalności. Biorąc pod uwagę cel artykułu, postanowiono wybrać tylko te dziedziny, które mogą mieć pewne cechy wspólne z rewitalizacją, dlatego odrzucono np. podmioty sportowe czy podmioty zajmujące się ratownictwem medycznym. Pozostałe dziedziny działalności podmiotów non profit i procentowy udział województwa śląskiego w ich liczbie przedstawiono w tabeli 1.

Niestety GUS nie prowadzi statystyk, które przedstawiałyby udział procentowy poszczególnych głównych dziedzin działalności organizacji non profit w ogólnej liczbie dziedzin na poziomie kraju. Dlatego nie sposób – nawet posiadając liczby bezwzględne zarejestrowanych podmiotów – obliczyć ich bezwzględnej

¹ Na sektor ten wg GUS składają się podmioty „odrębne od administracji publicznej” – a więc NGO.

Tabela 1. Procentowy udział województwa śląskiego w działających w Polsce podmiotach non profit według wybranych głównych dziedzin ich działalności (Polska = 100%) w 2018 r.

Województwo	Dziedzina				
	Kultura i sztuka	Pomoc społeczna i humanitarna	Ochrona środowiska	Rynek pracy, aktywizacja zawodowa	Rozwój lokalny, społeczny i ekonomiczny
woj. śląskie	9,7%	12,7%	11,6%	8,4%	9,2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS-BDL.

liczby na poziomie województwa, z podziałem na główne dziedziny ich działalności. Co za tym idzie, GUS nie prowadzi danych, na których podstawie można byłoby stwierdzić, ile organizacji pozarządowych potencjalnie zajmuje się w województwie śląskim rewitalizacją. Wspomnieć należy jednakże o podziale organizacji i stowarzyszeń według zasięgu terytorialnego ich działania. Dane te przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Procentowy podział organizacji i stowarzyszeń według zasięgu terytorialnego ich działalności w 2018 r.

Sposób liczenia	Jednostka administracyjna	Zasięg działalności					
		Najbliższe sąsiedztwo	Gmina	Powiat	Województwo	Cały kraj	Wykracza poza granice kraju
Polska = 100%	Polska	100%	100%	100%	100%	100%	100%
	woj. śląskie	7,4%	7,5%	8,8%	11%	9,0%	12,3%
Województwo = 100%	Polska	9,0%	27,2%	21,7%	18,1%	18,1%	5,8%
	woj. śląskie	7,5%	22,7%	21,4%	22,2%	18,2%	8%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS-BDL.

Z tabeli 2 wynika m.in., że w województwie śląskim najwięcej organizacji i stowarzyszeń działa w skali gminy, a udział województwa w takich organizacjach w Polsce to 7,5%.

W BDL znajdują się dodatkowo statystyki w ujęciu bezwzględny, ilustrujące liczbę fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych zarejestrowanych w poszczególnych latach. O ile dla 2019 r. dane już przedstawiono, o tyle w kontekście dynamiki rozwoju organizacji pozarządowych wskazać należy dane z lat wcześniejszych. Zamieszczono je w tabeli 3.

Tabela 3. Liczba zarejestrowanych fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych w Polsce i województwie śląskim w latach 2014–2018

Rodzaj podmiotu	Jednostka administracyjna	Rok				
		2014	2015	2016	2017	2018
Fundacje	Polska	19304	22356	24877	27015	26567
	woj. śląskie	1414	1678	1935	2112	2105
Stowarzyszenia i organizacje społeczne	Polska	107876	112501	116741	120931	114687
	woj. śląskie	9779	10181	10594	10931	10290

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS-BDL.

Z tabeli 3 wynika, że liczba organizacji non profit aż do 2018 r. stale rosła. Dodatkowo dane z tabeli 3 można odnieść do tabeli 2. Skoro w Polsce działało w 2018 r. 114 687 stowarzyszeń i organizacji, a jednocześnie przedstawiono ich procentowy podział w skali kraju, można podać szacunkowe obliczenia na temat liczby organizacji i stowarzyszeń w województwie śląskim w kontekście ich zasięgu (por. tab. 4).

Tabela 4. Liczba organizacji i stowarzyszeń według zasięgu terytorialnego ich działalności w 2018 r.

Jednostka administracyjna	Zasięg działalności					Cały kraj	Wykracza poza granice kraju
	Najbliższe sąsiedztwo	Gmina	Powiat	Województwo			
Polska	10322	31195	24887	20758	20758	6652	
woj. śląskie	764	2339	2190	2283	1868	819	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS-BDL¹.

¹ Różnice w liczbach wynikają z przybliżeń przedstawionych przez GUS i nie przekraczają 1%.

Na podstawie obliczeń w tabeli 4 można stwierdzić, że najczęściej działalność organizacji społecznych i stowarzyszeń w województwie śląskim ogranicza się do poziomu gminy. Zauważa się jednak, że różnice w liczbie funkcjonujących podmiotów o zasięgu gminy, powiatu i województwa w województwie śląskim nie są duże.

Sytuację NGO w województwie śląskim pokazuje także sprawozdanie z realizacji programu współpracy Samorządu Województwa Śląskiego z organizacjami pozarządowymi z 2019 r. (Załącznik 2020a). We wskazanym roku na terenie województwa ogłoszono w sumie 27 konkursów, w ramach których NGO złożyły ponad 700 ofert. Jednocześnie we współpracy z organizacjami pozarządowymi samorząd województwa śląskiego zrealizował 330 projektów, których sumaryczna kwota wyniosła 18,2 mln zł. Prawie 42% z tej kwoty (7,5 mln) przeznaczono na konkursy Departamentu Sportu. Dodatkowo co trzecią złotówkę przeznaczono na konkursy w zakresie wspierania pieczy zastępczej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej, a 1,3 mln – na konkursy edukacyjne w dziedzinie upowszechniania dorobku kulturowego regionu. Wśród wymienionych programów realizowanych przez samorząd próżno szukać takich, które wiązałyby się bezpośrednio z rewitalizacją. Jednakże trzeba odnotować, że do realizowanych projektów w kontekście rewitalizacji społecznej można zaliczyć na przykład spotkanie świąteczne dla rodzin górniczych organizowane przez Fundacje Rodzin Górniczych, które według sprawozdania miało „charakter aktywizujący i integrujący”. Dodatkowo we współpracy z 13 organizacjami realizowano programy aktywizujące osoby zmagające się z problemami alkoholowymi. Ponadto 31 stowarzyszeń organizowało projekty i wydarzenia, których celem była aktywizacja seniorów. W końcowej części sprawozdanie ujawnia, że współdziałanie z NGO opierało się najczęściej w formie finansowego zlecenia zadań publicznych.

Sytuacja NGO w wybranych miastach GZM

Prezentacje sytuacji NGO w GZM postanowiono ograniczyć do miast na prawach powiatu. W GZM funkcjonuje 13 takich gmin, na których terenie mieszka w sumie 1 779 347 osób (GUS 2017). Są to: Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy oraz Zabrze.

Ostatnie dane udostępniane przez GUS, dotyczące liczby organizacji pozarządowych, pochodzą z 2019 r. We wskazanych gminach w 2019 r. działało w sumie 1147 fundacji oraz 3858 stowarzyszeń i organizacji społecznych. Ich szczegółowy podział na gminy przedstawia tabela 5.

Tabela 5. Liczba aktywnych fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych w gminach GZM w 2019 r.

Gmina	Podmiot			
	Fundacje	Liczba fundacji/ 1000 mieszkańców	Stowarzyszenia i organizacje społeczne	Liczba stowarzyszeń i organizacji społecznych/1000 mieszkańców
Bytom	68	0,41	299	1,81
Chorzów	75	0,70	212	1,97
Dąbrowa Górnicza	50	0,42	254	2,13
Gliwice	165	0,92	523	2,93
Katowice	464	1,58	1 107	3,78
Mysłowice	31	0,42	128	1,72
Piekary Śląskie	13	0,24	87	1,58
Ruda Śląska	31	0,23	190	1,38
Siemianowice Śląskie	23	0,34	123	1,84
Sosnowiec	101	0,51	361	1,81
Świętochłowice	14	0,28	81	1,63
Tychy	57	0,45	181	1,42
Zabrze	55	0,32	312	1,81

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS-BDL.

Można zauważyć, że największa liczba fundacji oraz stowarzyszeń jest zarejestrowana w Katowicach. Na drugim miejscu pod względem liczebności NGO znajdują się Gliwice, a następnie Sosnowiec. Przyczyny takiego stanu rzeczy, zdaje się, wynikają z liczby mieszkańców tych gmin. To właśnie te trzy gminy są w GZM najbardziej zaludnione, chociaż to w Sosnowcu mieszka więcej osób niż w Gliwicach. Na tej podstawie można stwierdzić, że mieszkańcy Gliwic są w większym stopniu zaaktywizowani społecznie niż mieszkańcy Sosnowca.

Analiza aktywności NGO w największych miastach GZM została oparta na przeglądzie programów współpracy gmin z tego rodzaju podmiotami. Zdecydowano się bazować na programach z roku 2019, ponieważ są to najaktualniejsze

programy, dla których istnieje sprawozdanie z ich realizacji. Katowicki Program Współpracy stanowi, że NGO powinny tworzyć fora współpracy z głosem doradczym i inicjatywnym (Uchwała 2020a, §4, ust. 2). Istnieją jednakże dwie formy współpracy z katowickim samorządem – finansowa (zadania zlecone) oraz niefinansowa (sfera organizacyjna i konsultacyjna), polegająca zwłaszcza na organizacji Festiwalu NGO i konsultacji uchwał polityki lokalowej (Uchwała 2020a, §7). Do priorytetowych zadań, które dotyczą ujęcia rewitalizacji w szerokim aspekcie (w szczególności w aspekcie społecznym), przekazanych do realizacji NGO, należą według programu: pomoc rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej, integracja osób starszych, profilaktyka uzależnień oraz działalność na rzecz integracji zawodowej i społecznej osób wykluczonych (Uchwała 2020a, § 8). Na realizację programu w 2019 r. miasto Katowice przeznaczyło prawie 46 mln zł (Załącznik 2020b, s. 5). Środki te stanowiły wynagrodzenie w konkursach na zadania zlecone, a więc takie, które NGO wykonywały bezpośrednio. Największe wydatki poniesiono na politykę społeczną (ok. 19,9 mln zł) oraz edukację i sport (prawie 19,5 mln zł) (Załącznik 2020b). Miasto Katowice przyznało NGO 19 nagród indywidualnych i 3 podziękowania za wzorową współpracę. Nagrody te dotyczyły działalności (m.in.) na rzecz integracji osób wykluczonych, a także edukacji regionalnej. Podziękowania natomiast, wręczone zostały w trzech kategoriach: porządkowanie miasta, jego naprawianie i zazielenianie (Załącznik 2020b, s. 14). Do konsultacji polityki społecznej Katowic zgłosiło się tylko 7 organizacji NGO (Załącznik 2020b, s. 15), a więc co 158 organizacja funkcjonująca w mieście. Na współfinansowanie działalności NGO gmina Katowice przeznaczyła około 218 tys. zł, zawierając 19 umów. Katowice zorganizowały w sumie 28 spotkań z NGO. Organizacje te złożyły 529 ofert w 32 konkursach oraz 290 w trybie pozakonkursowym, zrealizowano jeden projekt partnerski, skonsultowano 41 aktów prawa miejscowego, podczas których NGO zgłosiły 27 uwag, z czego tylko 7 zostało uwzględnionych „przynajmniej częściowo”. NGO złożyły dodatkowo 170 wniosków o inicjatywę lokalną, z czego 93 zostały rozpatrzone pozytywnie. 290 organizacji zrealizowało zadania publiczne w oparciu o dotacje, zawarto 442 umowy w formie wsparcia i 44 umowy w formie powierzenia bez wsparcia (Załącznik 2020b, s. 34–37). W uchwale nie wskazano nazw i kwot konkretnych umów.

Wynika z tego, że w 2019 r. organizacje pozarządowe w Katowicach we współpracy z gminą częściej realizowały zadania zlecone, które były finansowane przez miasto. Na współfinansowanie działalności indywidualnej NGO miasto przeznaczyło mniej niż 5% kwoty na współpracę. Na uwagę zasługuje również fakt, że prawie 74% organizacji nie współpracuje z miastem w ogóle. Analizując kolejny dokument, a mianowicie „Lokalny program rewitalizacyjny miasta Katowice na lata 2016–2020”, można zauważyć, że program ten przewiduje współdziałanie z NGO w dwóch formach. Po pierwsze, jest to współdziałanie na zasadzie konsultacji i identyfikowania przez te organizacje obszarów zdegradowanych (Uchwała 2019b), a po drugie, jest to bezpośrednia rewitalizacja prowadzona przez trzeci sektor w ramach budżetu obywatelskiego (Uchwała 2019b, s. 75).

Przechodząc do analizy gliwickiego „Programu Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi na 2019 rok”, można zauważyć, że podobnie do katowickiego

przewiduje on finansową i niefinansową formę współpracy z organizacjami samorządowymi. Gliwice akcentują jednak inne priorytety tej współpracy, a mianowicie: „organizację czasu wolnego dla dzieci”, „nowatorskie projekty artystyczne”, a także (już analogicznie do Katowic) „profilaktykę zdrowia i uzależnień” (Uchwała 2018a, s. 3). Miasto w 2019 r. przeznaczyło na realizację programu 37,7 mln zł. Środki te w większości stanowiły dotacje na „realizację projektów w trybie innych ustaw” (przyp. aut. – niż „małe granty” i konkursy), tj. aż 32 mln zł. Największą część stanowiły projekty Wydziału Kultury i Promocji Miasta (ok. 19,5 mln zł), a następnie projekty Wydziału Edukacji (ok. 10,6 mln zł) (Uchwała 2018a, s. 4). Na realizację projektów w trybie „małych grantów” złożono 104 wnioski, podpisano 36 umów, realizowanych przez 32 organizacje, na które to projekty przeznaczono prawie 200 tys. zł (Sprawozdanie 2020a, s. 5). W 80% beneficjentem był Wydział Edukacji (Sprawozdanie 2020a, s. 6). W trybie zamówień publicznych podpisano natomiast 37 umów z 26 organizacjami na kwotę około 3,2 mln zł. Przechodząc dalej, 18,8 mln zł przekazano 27 organizacjom na realizację 59 projektów w trybie ustawy o sporcie, a 10,6 mln zł na tzw. dotację oświatową (Sprawozdanie 2020a). Kolejnym, według ilości przeznaczonych środków, obszarem tematycznym, w ramach którego Gliwice współpracowały z NGO, była pomoc społeczna. Na zadania w tym zakresie miasto przeznaczyło 3,6 mln zł (Sprawozdanie 2020a, s. 8). Największą liczbę spotkań zespołów doradczych z władzami miasta odbyła Rada Seniorów – 16 (Sprawozdanie 2020a, s. 11). W sumie w 2019 r. w Gliwicach 163 organizacje złożyły 350 ofert w celu realizacji zadań publicznych, co zaowocowało podpisaniem 266 umów dotacyjnych (Sprawozdanie 2020a, s. 18). Wnioski z analizy gliwickiego „Sprawozdania z Wykonania Programu” również wskazują na to, że aż 68% NGO nie współpracuje z miastem, natomiast jeśli już współpracuje, to współpraca ta opiera się głównie na dotacjach. Gliwice największe środki przeznaczają na sport, a w kontekście rewitalizacji – na rewitalizację społeczną (osoby wykluczone – na przykład zawodowo).

Sosnowiecki „Program Współpracy”, nie odbiegając od swoich odpowiedników w innych gminach, przewiduje finansową i niefinansową formę współpracy z NGO. Nie założono w nim natomiast obszarów priorytetowych, zaznaczając jednak, że przewidziane środki wydatkowane będą na upowszechnianie wiedzy o NGO wśród mieszkańców Sosnowca i integrację środowiska III sektora (Uchwała 2018b). „Sprawozdanie z realizacji Programu Współpracy” na pierwszych stronach informuje, ile miasto uzyskało wpływów z udostępniania organizacjom pozarządowym obiektów MOSiR (Sprawozdanie 2020b, s. 10–11). Kolejno skupia się na współpracy jednostek budżetowych gminy z wolontariuszami NGO – szczególnie w ramach MOPS, domu kultury i teatru (Sprawozdanie 2020b, s. 15–20). Następnie sporą uwagę poświęcono polityce senioralnej i historycznej (Sprawozdanie 2020b, s. 20–21). W sumie w 2019 r. w Sosnowcu 79 organizacji zawarło 182 umowy na 21 konkursów, w których złożono 192 oferty. Na realizację zadań publicznych wynikających z tych konkursów przeznaczono prawie 4,5 mln zł (Sprawozdanie 2020b, s. 30). Sosnowieckie sprawozdanie jest pierwszym, które wymienia konkretne projekty wraz z przyznanymi środkami. Ich analiza

wskazuje, że największe środki przeznaczono na sport (ok. 2,5 mln zł, z czego ok. 630 tys. zł w kategoriach seniorskich). Następnie ponad 300 tys. zł wydano na profilaktykę zdrowia i uzależnień. 260 tys. zł wspomogło edukację i pomoc prawną mieszkańców, a po około 200 tys. zł przekazano na kulturę i historię, organizację noclegowni oraz na działalność organizacji abstynenckich (Sprawozdanie 2020b, s. 41–56). Sosnowiec, podobnie jak Gliwice, współpracę z NGO w dziedzinie rewitalizacji opiera na społecznym jej aspekcie. Także w przypadku Sosnowca stwierdzono, że 78% organizacji nie współpracuje z gminą. Taki stan rzeczy wskazuje też lokalny program rewitalizacji. W programie tym określono, że polem współpracy z NGO w przypadku inwestycji rewitalizacyjnych będzie polityka społeczna – w tym aktywizacja seniorów i osób wykluczonych przez ubóstwo (Uchwała 2020b).

Analizując powyższe programy współpracy oraz lokalne programy rewitalizacji, można zauważyć pewną prawidłowość. Gminy najwięcej środków we współpracy z NGO poświęcają na sport i rekreację. Na drugim miejscu pod względem przekazywanych kwot znajduje się edukacja. Dopiero trzecie z kolei są działania wpisujące się w społeczny aspekt rewitalizacji. Są one najczęściej bezpośrednio realizowane przez NGO. Rewitalizacja w ujęciu architektonicznym pozostaje natomiast w sferze konsultacyjnej lub do bezpośredniej realizacji przez NGO – ale już w ramach budżetów obywatelskich gmin, a nie zadań zleconych. Jednakże wtedy wykonanie projektów o charakterze zmian architektonicznych lub urbanistycznych pozostawia się gminom, a więc przedsiębiorcom wybranym w procedurach zamówień publicznych.

Charakterystyka aktywności NGO z perspektywy partycypacji społecznej w procesach rewitalizacji w wybranych miastach GZM

W celu zdefiniowania aktywności NGO w kontekście ich partycypacji w procesach rewitalizacyjnych zwrócono się w sumie do 150 organizacji pozarządowych funkcjonujących w Katowicach, Sosnowcu i Gliwicach – po równo z każdej gminy. Wybrano tylko takie NGO, które zajmują się edukacją, ekologią, ładem przestrzennym, kulturą lub promocją zatrudnienia i zdrowia. Jak już wskazano, obszary te wchodziły w skład podejmowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Ze względu na pandemię wirusa SARS-COV-2, metoda służąca do realizacji założonego celu i przeprowadzenia indywidualnych wywiadów pogłębionych polegała kolejno na:

1. znalezieniu w ogólnodostępnych bazach, portalach społecznościowych, a także na stronach internetowych organizacji pozarządowych zajmujących się wskazaną tematyką,
2. kontakcie telefonicznym, podczas którego przedstawiono cel badania, pojęcie rewitalizacji, pojęcie partycypacji społecznej oraz zapewniono o zachowaniu anonimowości.

Wywiad podzielono na dwie części. Część główna zawierała 7 pytań, w których pozwolono rozmówcom na swobodną wypowiedź:

1. Jeśli współpracują Państwo z samorządem terytorialnym/miastem (przyp. aut.: tu odpowiednio wskazywano miasto), jakie są Pana/Pani – jako reprezentanta sektora NGO – ogólne wrażenia ze współpracy? Jeśli nie współpracują Państwo z miastem, uprzejmie proszę o wyjaśnienie przyczyn.
2. W jakim stopniu wiedza i doświadczenia sektora NGO przekładają się Państwa zdaniem na procesy rewitalizacyjne w mieście (przyp. aut.: tu kolejny raz odpowiednio wskazywano miasto)? Czy są jakieś inne czynniki, które państwa zdaniem wpływają na rewitalizację? Jakie?
3. Ile projektów zrealizowali Państwo w obszarach (przyp. aut.: tu wskazywano wspomniane już obszary). Czy każdy kolejny projekt/wydarzenie (przygotowywane przez Państwa) jest/było łatwiejsze do zrealizowania?
4. Jeśli współpracują Państwo z samorządem terytorialnym – jakie czynniki Państwa NGO bierze najczęściej pod uwagę, podejmując współpracę z miastem (przyp. aut.: w tym miejscu wskazywano odpowiednie miasto)? (przyp. aut.: w razie wątpliwości wyjaśniano, że ma się na myśli np. wielkość oferowanego wsparcia finansowego/ know-how miasta w zakresie rozwiązywania problemów m.in. rewitalizacji społecznej/jakość instytucji miejskich w mieście/ przejrzystość lub transparentność procedur udzielania wsparcia NGO przez miasto/inne)
5. Jeśli współpracują Państwo z samorządem terytorialnym – dlaczego Państwa NGO w ogóle jest zainteresowana współpracą z miastem (przyp. aut.: analogicznie, kolejny raz wskazywano miasto) w zakresie procesów rewitalizacji?
6. Jeśli współpracują Państwo z samorządem terytorialnym – jakiego rodzaju problemy/ ograniczenia najczęściej występują na linii NGO–miasto w kontekście współpracy nad zagadnieniami związanymi z rewitalizacją? Czy występują w ogóle?
7. Jeśli współpracują Państwo z samorządem terytorialnym – biorąc pod uwagę Państwa dotychczasowe doświadczenia we współpracy z miastem (przyp. aut.: w tym miejscu wskazywano miasto) – jaką rolę odgrywała Państwa NGO w procesach rewitalizacji? Uprzejmie proszę o wybór jednego/lub kilku wariantów:
 - a) konsultanta,
 - b) wykonawcy,
 - c) katalizatora przemian (przyp. aut.: wyjaśniono, że rozumie się przez to przyczynianie się do zauważenia przez samorząd danego problemu),
 - d) grupy lobującej (przyp. aut.: wyjaśniono, że ma się na myśli taką rolę, w której NGO nalega lub optuje za danym sposobem realizacji określonej rewitalizacji).

Druga część zawierała 1 pytanie i stanowiła doprecyzowanie ostatniego pytania z części pierwszej. Co oczywiste, pytanie z części drugiej zadawano tylko wtedy, gdy organizacja w istocie współpracowała z daną jednostką samorządu terytorialnego. Pytanie to brzmiało następująco:

1. Na czym polegała wskazana przez Państwa rola/role? Proszę krótko ją/je scharakteryzować i ewentualnie podać przykładowy projekt.

Spośród organizacji pozarządowych, do których się zwrócono, otrzymano tylko 16 pełnych odpowiedzi. Należy podkreślić, że wszystkie organizacje (150) były oficjalnie aktywne, tj. funkcjonowały w rejestrze KRS lub przejawiały aktywność w mediach społecznościowych w miesiącu poprzedzającym badanie. Udało się skontaktować z 74 organizacjami. Pozostałe mimo podejmowanych kolejnych prób połączeń telefonicznych, wiadomości e-mail, a także wiadomości poprzez formularz kontaktowy czy portale społecznościowe nie odpowiedziały na zadane pytania. Przedstawiciele 58 organizacji nie udzielili odpowiedzi na wszystkie zadane pytania. Stanowi to około 78% respondentów, z którymi udano się skontaktować. Przyczyny takiego stanu rzeczy wynikały z faktu, że respondenci najczęściej bez podania przyczyny przerywali połączenie po którymś z zadanych pytań. Odnotowano 39 takich przypadków, co stanowi około 53% udanych połączeń. Mimo podjętych prób kontaktu nie udało się dokończyć z nimi wywiadu. 19 przedstawicieli wybranych NGO wskazało natomiast, że nie chce odpowiadać na któreś z zadanych pytań, dlatego że obawia się wyników i gwarancji anonimowości. Pozostałe organizacje, tj. te, które odpowiedziały na zadane pytania w sposób kompletny, współpracę z samorządem oceniają skrajnie negatywnie. Wśród akcentowanych problemów wymienia się przede wszystkim:

- brak przejrzystej komunikacji między samorządem a NGO (uzyskano 15 odpowiedzi),
- pomijanie zgłaszanych uwag i skarg (uzyskano 15 odpowiedzi),
- przerost biurokracji (uzyskano 14 odpowiedzi),
- brak przejrzystych procedur (uzyskano 9 odpowiedzi),
- brak zainteresowania samorządu współpracą z sektorem NGO w kontekście rewitalizacji (uzyskano 8 odpowiedzi),
- niechęć urzędników do zmian (uzyskano 6 odpowiedzi),
- brak zaufania samorządu do sektora NGO (uzyskano 2 odpowiedzi).

Przedstawiciele NGO wskazują, że rewitalizacja przebiega szybciej i skuteczniej, gdy w jej procesie bierze udział trzeci sektor. Podkreślają, że obecnie zależy to od wiedzy i doświadczenia zdobytego w kontaktach z samorządem terytorialnym. Respondenci byli w tym przypadku jednomyślni. Przedstawiciele wybranych organizacji nie byli w stanie podać liczby zrealizowanych projektów rewitalizacyjnych, natomiast zgodnie stwierdzili, że każde kolejne przedsięwzięcie jest łatwiejsze do wykonania. Następnie zastrzegli, że starają się unikać kontaktu z urzędem miasta, dopóki nie jest to wymagane ze względu na pozyskanie finansowania lub wymogi prawne. Uzyskano 8 takich odpowiedzi. Motywacją przedstawicieli NGO do podejmowanych działań, a także do kontaktów z samorządem jest przede wszystkim chęć przyspieszenia tempa „naprawy” okolicy i intensyfikacja kontaktów sąsiedzkich – również poprzez zwiększenie świadomości mieszkańców w zakresie unikatowości historii miasta. W tym przypadku respondenci kolejny raz byli jednomyślni. Za największą przeszkodę we współpracy z samorządem przedstawiciele NGO uważali brak kontaktu i chaos informacyjny – odpowiednio 15 i 14 odpowiedzi. Na pytanie o określenie swojej wiodącej roli w kontekście przemian rewitalizacyjnych – spośród czterech zaproponowanych (roli wykonawcy, roli konsultanta, roli katalizatora przemian, roli grupy lobbingowej) – zgodnie wybierali rolę wykonawcy

(uzyskano 16 odpowiedzi). Wskazana rola polegała najczęściej na przeprowadzeniu wydarzenia kulturalnego o charakterze historycznym, np. poprzez spacer śladami zabytków (12 odpowiedzi), lub o charakterze muzycznym, np. mały koncert dla lokalnych twórców muzycznych (5 odpowiedzi).

Podsumowanie i dyskusja

Procesy rewitalizacyjne w wybranych miastach GZM – mimo rozwiązań prawnych stanowiących o konsultacjach społecznych – według przedstawicieli NGO przebiegają często z ich pominięciem. Jeśli brać pod uwagę liczebność NGO działających w poszczególnych miastach GZM, należy stwierdzić, że faktyczna liczba angażujących się w procesy rewitalizacji jest niewielka. Pomimo szeregu programów adresowanych do NGO, środki przeznaczone na ten cel w zakresie rewitalizacji (lub działań społecznych powiązanych z rewitalizacją) – zarówno z poziomu regionalnego, jak i lokalnego – są relatywnie małe (zdecydowanie więcej przeznaczają się na sport). Na domiar złego tempo zachodzących zmian, zdaniem przedstawicieli NGO, z którymi prowadzono wywiady, jest niewystarczające.

Spośród czterech zaproponowanych ról (konsultant, wykonawca, katalizator przemian, grupa lobbująca) pełnionych przez przedstawicieli NGO w procesie partycypacji społecznej w trakcie rewitalizacji wskazują oni jedomyślnie na rolę wykonawcy – dając jako przykład wydarzenia kulturalne. Uzyskane odpowiedzi są zgodne z wnioskami, które wysunięto po lekturze gminnych programów współpracy z NGO oraz lokalnych programów rewitalizacji. Gminy niechętnie włączają w swoich politykach NGO do rewitalizacji w innych aspektach. Wywiady przeprowadzone z przedstawicielami NGO funkcjonującymi w wybranych miastach GZM wskazują, że poza funkcją wykonawcy działań rewitalizacyjnych sektor aktywnych organizacji pozarządowych nie dostrzega obecnie innych możliwości partycypacji. Pełnienie ról związanych z konsultowaniem rozwiązań czy bycie swego rodzaju katalizatorem przemian lub pełnienie funkcji grupy lobbującej za określonym kierunkiem przemian rewitalizacyjnych jest niedoceniane przez respondentów. Powyższe ilustruje też drugą stronę problemu większego zaangażowania sektora NGO w procesy rewitalizacji, czyli wyzwanie leżące nie tylko po stronie sektora samorządu terytorialnego, ale i po stronie NGO, tj. konieczności szerszego postrzegania przez sektor społeczny różnorodnych ról, jakie może odgrywać w procesach rewitalizacji, a nie ograniczania się tylko do funkcji wykonawcy.

Głównym i zasadniczym problemem wydaje się wspomniany już „model biurokratyczny” – nadal silnie obecny w zarządzaniu samorządem terytorialnym. W podejściu samorządów terytorialnych do problematyki rewitalizacji brakuje nowoczesnych rozwiązań z zakresu NPM. Skutkuje to brakiem dialogu, współdziałania i zaufania w relacjach między samorządem a sektorem NGO. Znajduje to odzwierciedlenie również w niskim stopniu zastosowania rozwiązań rewitalizacji opartej na współpracy z trzecim sektorem. Szersza analiza przyczyn braku synergii między aktywnością NGO a działaniami samorządu terytorialnego w zakresie rewitalizacji może stanowić pewien asumpt do rozpoczęcia publicznej dyskusji o szansach,

jakie może przynieść powierzenie większej części zadań publicznych NGO, a zaprezentowane badania można traktować jako pewną po temu wskazówkę.

Literatura

- Banaszak B., Bernaczyk M. 2012. Konsultacje społeczne i prawo do informacji o procesie prawotwórczym na tle Konstytucji RP oraz postulatu „otwartego rządu”. *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego*, 4: 19.
- Boryczka E. 2016. Rewitalizacja jako proces przywracający miasto ludziom. [W:] Z. Przygodzki (red.), *EkoMiasto #Zarządzanie. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 168–169.
- Bukowski M., Śniegocki A., Wetmańska Z. 2018. Od restrukturyzacji do trwałego rozwoju. Przypadek Górnego Śląska. Wyd. Fundacja WWF Polska, Warszawa.
- Defourny J., Develtere P. 2008. Ekonomia społeczna. Ogólnoświatowy trzeci sektor. [W:] J.J. Wygnański (red.), *Przedsiębiorstwo społeczne. Antologia kluczowych tekstów*. Wyd. Fundacji Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa, s. 15.
- Domański B. 2000. Restrukturyzacja terenów poprzemysłowych w miastach. [W:] Z. Ziobrowski (red.), *Rewitalizacja, rehabilitacja i restrukturyzacja – odnowa miast*. Instytut Gospodarki Przemysłowej i Komunalnej Oddział w Krakowie, Kraków, s. 3.
- Działek J. 2011. Kapitał społeczny – ujęcia teoretyczne i praktyka badawcza. *Studia Regionalne i Lokalne*, 3(45).
- Godlewska-Majkowska H. 2008. Proces rewitalizacji starych okręgów przemysłowych. [W:] W. Morawski, A. Zawistowski (red.), *Stare okręgi przemysłowe. Dylematy industrializacji i deindustrializacji*. Wyd. Szkoła Główna Handlowa, Warszawa, s. 146–148.
- Hausner J. 2008. Zarządzanie publiczne. Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
- Hood Ch. 1991. A Public Management for All Seasons? *Public Administration*, 69: 5.
- Jadach-Sepiolo A. 2010. Rewitalizacja miast w dokumentach strategicznych w Polsce. Odniesienie do projektu Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, miasta, obszary wiejskie. [W:] K. Skalski (red.), *O budowie metod rewitalizacji w Polsce – aspekty wybrane*. Wyd. Instytut Spraw Publicznych UJ, Kraków, s. 17.
- Kalisiak-Mędelska M. 2011. Partycypacja społeczna – przymus, czy rzeczywista potrzeba. *Przestrzeń a Rozwój*, 241: 262–264.
- Kowalczyk L. 2008. Współczesne zarządzanie publiczne jako wynik procesu zmian w podejściu do administracji publicznej. *Zeszyty Naukowe, Refleksje Społeczno-Gospodarcze*, 11: 8.
- Krut r., Howard K., Howard E., Gleckman H., Pattison D. 1997. *Globalization and Civil Society: NGO Influence in International Decision-Making*. United Nations Research Institute for Social Development, Genewa.
- Krynicka H. 2006. Koncepcja nowego zarządzania w sektorze publicznym. *New public management*. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Sulechowie – Instytut Prawa i Administracji, Sulechów.
- Kulesza M., Sześciło D. 2013. *Polityka administracyjna i zarządzanie publiczne*. Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa.
- Oramus M. 2015. Model współzarządzania (governance) i problemy dotyczące jego wdrażania w administracji publicznej. *Rocznik Administracji Publicznej*, 2015: 185–186.
- Peters B.G. 1996. *The future of governing: four emerging models*. University Press of Kansas, Lawrence.
- Rącka I., Wenerska B. 2018. Partycypacja społeczna w procesie rewitalizacji. [W:] J. Przywojska, P. Morawski (red.), *Zarządzanie procesem rewitalizacji*. Społeczna Akademia Nauk, Łódź–Warszawa, s. 40.
- Rogaczewska K. 2015. *Organizacje pozarządowe w polityce międzynarodowej*. Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
- Rytel-Warzocha A. 2010. Partycypacja społeczna w sprawach budżetowych. Model Porto Alegre jako pierwowzór rozwiązań europejskich. *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, 1: 93–97.
- Siciński A. 1996. O idei społeczeństwa obywatelskiego. *Wiedza i Życie*, 6(28): 35.

- Stroup S.S., Wong W.H. 2013. Come Together? Different Pathways to International NGO Centralization. *International Studies Review*, 15: 163.
- Turner L. 2005. From Transformation to Revitalization: A New Research Agenda for a Contested Global Economy. *Work and Occupations*, 32(4): 386.
- Warczewska B. 2012. Społeczny aspekt rewitalizacji – przykład wrocławski. *Problemy Rozwoju Miast*, 1: 64.

Akty prawne i inne źródła

- Gminny program rewitalizacji miasta Ruda Śląska do 2030 roku.
- Karta Narodów Zjednoczonych. 1945. San Francisco.
- Kłosowski W. Wymogi wobec Lokalnych Programów Rewitalizacji pod kątem ich zgodności z wymogami Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (www.umwd.dolnyslask.pl/zporr/konkursy/dokumentacja-konkursowa/erdf/; dostęp: 4.01.2021).
- Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483).
- Lorens P. Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Płocka – Przedsięwzięcia rewitalizacyjne (prezentacja z warsztatów organizowanych przy UM Płocka) (<https://docplayer.pl/44899177-Lokalny-program-rewitalizacji-miasta-plocka.html>; dostęp: 17.03.2022).
- Milczyńska-Hajda D. (red.), Kipta A., Kulpa-Jarocka G., Muzioł-Węclawowicz A., Hajda B., Podbrzeź L. 2018. Powrót do miasta. Manifest (nie) polityczny, przygotowany przez ekspertów – członków Stowarzyszenia Forum Rewitalizacji ([www.forumrewitalizacji.pl/uploads/file/informacje_ogloszenia/Manifest_powrot_do_miasta\[1\].pdf](http://www.forumrewitalizacji.pl/uploads/file/informacje_ogloszenia/Manifest_powrot_do_miasta[1].pdf); dostęp: 17.03.2022).
- New Leipzig Charter: Transformative power of cities for the good of good.
- Opinia 2011a. – Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie polityki regionalnej jako czynnika przyczyniającego się do inteligentnego rozwoju w ramach strategii „Europa 2020” (2011/C 318/13).
- Opinia 2011b. – Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie kryzysu, edukacji i rynku pracy (2011/C 318/08).
- Sprawozdanie 2020a. – Sprawozdanie z wykonania Programu Współpracy Miasta Gliwice z Organizacjami Pozarządowymi na rok 2019.
- Sprawozdanie 2020b. – Sprawozdanie z realizacji Programu Współpracy Miasta Sosnowca z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami pożytku publicznego za 2019 rok.
- Strategia rozwoju miasta. Zabrze 2030.
- Supernat J. 2014. Administracja publiczna w świetle koncepcji New Public Management (www.supernat.pl/artykuly/administracja_publiczna_w_swietle_koncepcji_new_public_management.html; dostęp: 17.03.2022).
- Toledo Informal Ministerial Meeting on Urban Development Declaration.
- Traktat o Unii Europejskiej 1993. Maastricht.
- Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej 2009. Lizbona.
- Uchwała 2015a. – Uchwała Rady Ministrów nr 198 z dnia 20 października w sprawie przyjęcia Krajowej Polityki Miejskiej (M.P. Dz.U.R.P. 2015, U.R.M. nr 198, poz. 1235).
- Uchwała 2015b. – Uchwała XIX/365/15 Rady Miasta Katowice z dnia 17 grudnia Strategia rozwoju miasta. Katowice 2030.
- Uchwała 2017. – Uchwała Rady Ministrów nr 8 z dnia 14 lutego w sprawie przyjęcia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (M.P. Dz.U.R.P. 2017, U.R.M. nr 8, poz. 260).
- Uchwała 2018a. – Uchwała nr XLI/907/2018 Rady Miasta Gliwice z dnia 8 listopada w sprawie programu współpracy z organizacjami pozarządowymi na 2019 rok.
- Uchwała 2018b. – Uchwała nr 948/LXX/2018 Rady Miejskiej w Sosnowcu z dnia 25 października w sprawie przyjęcia „Programu Współpracy Miasta Sosnowca z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na 2019 rok”.
- Uchwała 2019a. – Uchwała Rady Ministrów nr 102 z dnia 17 września w sprawie przyjęcia „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030” (M.P. Dz.U.R.P. 2019, U.R.M. nr 102, poz. 1060).
- Uchwała 2019b. – Uchwała nr XII/272/19 Rady Miasta Katowice z dnia 26 września w sprawie przyjęcia „Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Katowice na lata 2016–2022”.
- Uchwała 2020a. – Uchwała nr XXVI/609/20 Rady Miasta Katowice z dnia 22 października w sprawie „Programu współpracy miasta Katowice z organizacjami pozarządowymi na 2021 rok”.

- Uchwała 2020b. – Uchwała nr 396/XXI/2020 Rady Miejskiej w Sosnowcu z dnia 30 stycznia Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Sosnowca na lata 2016–2023.
- Urban agenda for the EU. Pact of Amsterdam.
- Ustawa 1990. – Ustawa z dnia 8 marca o samorządzie gminnym (Dz.U. z 1990 r., nr 16, poz. 95).
- Ustawa 2003. – Ustawa z dnia 24 kwietnia o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2003 r., nr 96, poz. 873).
- Ustawa 2015. – Ustawa z dnia 9 października o rewitalizacji (Dz.U. z 2015 r., poz. 1777).
- Ustawa 2017. – Ustawa z dnia 15 września o Narodowym Instytucie Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego (Dz.U. z 2017 r., poz. 1909).
- www 1 – <https://forsal.pl/artykuly/888899,soroka-polska-po-1989-r-doswiadczyła-katastrofy-przemyslowej-musimy-odbudowac-nasz-potencjal.html>; dostęp: 17.03.2022.
- www 2 – <https://www.rp.pl/Polityka/190209975-Prezes-NIK-Polska-jest-najbardziej-zanieczyszczonym-panstwem-Europy.html>; dostęp: 17.03.2022.
- www 3 – <https://unhabitat.org/events/the-eleventh-session-of-the-world-urban-forum-wuf11>; dostęp: 17.03.2022.
- www 4 – <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/goal-11-sustainable-cities-and-communities.html>; dostęp: 17.03.2022.
- www 5 – https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/Podstawowe_pojecia,380.html; dostęp: 17.03.2022.
- www 6 – <https://ngo.slaskie.pl/content/uchwalono-program-wspolpracy-z-ngo-na-2021-rok-20201127115536>; dostęp: 17.03.2022.
- www 7 – <http://bytomodnowa.pl/gminny-program-rewitalizacji>; dostęp: 17.03.2022.
- Załącznik 2008. – Załącznik do uchwały nr XXIX/201/2008 Rady Powiatu Gliwickiego z dnia 27 listopada Strategia Rozwoju Powiatu Gliwickiego na lata 2005–2020.
- Załącznik 2020a. – Załącznik do uchwały nr 932/122/VI/2020 Zarządu Województwa Śląskiego z dnia 29 kwietnia Sprawozdanie z realizacji Programu współpracy Samorządu Województwa Śląskiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie za rok 2019.
- Załącznik 2020b. – Załącznik do uchwały nr XIX/454/20 Rady Miasta Katowice z dnia 23 kwietnia Sprawozdanie z realizacji programu współpracy miasta Katowice z organizacjami pozarządowymi na 2019 r.

Activity of non-governmental organizations in participatory procedures in the revitalization of selected cities of the Metropolis GZM

Abstract: The article in the layer of its objectives deals with the activity of non-governmental organizations (NGO) in participatory procedures in the revitalization of urban centers, in particular in selected cities of the GZM Metropolis (Poland, Silesian voivodeship). The region of upper Silesia and the GZM metropolis is an area particularly affected by the stigma specific to post-industrial cities. It struggles not only with the problem of the urgent need for architectural revitalization, but also with social revitalization. There is no doubt, that flexibility and adaptation to new challenges posed by modern society is conditioned not only by the legal solutions themselves, but also by stimulating the social tissue to take measures to remedy further degradation. Human capital in connection with the concept of New Public Management seems to be an adequate solution. Non-governmental organizations, in the context of participation in revitalization, are analyzed from the consultant, contractor, beneficiary, as well as the group influencing the shape of revitalization projects point of view. The article characterizes categories relating to revitalization, defines the importance of non-governmental organizations in contemporary policies and programs defining development (including in territorial terms), also includes a preliminary empirical study to identify the actual role, that selected cities of GZM entrust to non-governmental organizations in revitalization processes. Methodically, the article was based on the tools of secondary data analysis (desk research), statistical analysis, questionnaire method conducted with the technique of individual direct interview (IDI).

Key words: non-governmental organization, NGO, revitalization, new public management, citizens